

Könyvek - Folyóiratok

Imre Mihály: Magyarország panasza

A Querela Hungariae toposz a XVI–XVII. század irodalmában.

Debrecen 1995. 311 lap.

Édes hazánk panaszos sóhajtása annak idején az *Egri csillagok* lapjain keresztül tudatosodott csaknem valamennyiünkben. Úgy éltük át Gárdonyi Géza regényét, hogy benne a dicsőséges harcok bemutatása mellett egy magára hagyott ország magányos lantosa számlálja elő a sebeket, énekli meg a bánatot. Imre Mihály professzor munkája felfedezeti velünk, hogy a török veszedelem, illetve a hódoltság gazdag irodalmi termést eredményezett.

Már a XIII. század eseményei világossá tették, hogy az Európát kelet felől fenyegető veszedelmekkel szemben Magyarország védőfalat jelent. A gyászos végkifejlet azt is megmutatta, hogy a nyugati kereszténység védelmezőjeként a viszonylag fiatal királyság kevés segítségre számíthat azok részéről, akik a magyarok küzdelmeinek haszonélvezői.

A quattrocento neves költője, Aeneas Sylvius Piccolomini – más néven II. Pius pápa – volt az első, aki a pogány áradattal szemben késznek mutatkozott a komoly anyagi segítségnyújtásra. Az ő megfogalmazásában nyeri el Magyarország a „kereszténység védőbástyája” megítélt címet.

A Hunyadiak korában elért hadi sikerek jelezték, hogy a Török Birodalom roppant mérvű veszedelmet jelent az országnak. Az I. Mátyás uralkodását követő években még ott él a szívekben a boldog derűlátás: *Boldog lehetsz szerencsés Magyarország, / Derűs éghajlat fürdeti tájad, / Kerek világon sehol gazdagabb föld, / Termékenyebb táj nincs a tiednél* (Hagymási Bálint: *Ad Pannoniam*).

Azonban nem sokkal ezután, a mohácsi csatavesztés, valamint Buda vára elestének évszázadában megszületik a querelák, a panaszénekek, a siralmak irodalma. Mintaként adva van az őszövetségi választott nép sorsa, szomorú fordulatokkal és korszakokkal teletűzdelt élete miatti kesergés, illetve az egyén panaszkodása üldözői és rosszakarói miatt. A magyar fogantatású *Siralmas ének* közvetlen párhuzamot von a magyarok sorsa, illetve Jeremiás kora között:

Keserves szívvel Magyarországbán mondhatjuk magunkról,
Az nagy siralmat, kit Jeremiás régen írt zsidókról.

A sorscsapások miatti kesergés oda vezetett, hogy a 16. századból fennmaradt egyházi énekeskönyvekből csaknem teljességgel hiányoznak a szabadulást megéneklő hálaadó zsoltárok, miközben számosak a panaszénekek.

A *querelák* gyökerei az ókori klasszikus irodalomba is visszanyúlhatnak. Kimutatható, hogy a humanizmus és a reneszánsz képviselői Publius Ovidius Naso (Kr. e. 43 – Kr. u. 18) *Heroides* címet viselő költői leveleit tekintik mintának ahhoz, hogy a korról alkotott ítéletüket és véleményüket kifejezzék.

Imre Mihály könyve azt kutatja, hogy elesettségében Magyarország miként vált toposszá, műfaji elemmé a török hódoltság korabeli magyar irodalomban. Szélesebb körben pedig azt vizsgálja, hogy az oszmán veszedelem miatt rettegő szomszédos népek irodalmában miképpen tükröződik magyarságunk szenvedése. E feltárás foglalja el a könyv háromnegyed részét a *Heroidák kora* alcím alatt. Humanista szerzőket, illetve műveket mutat be, utalva arra, hogy csaknem valamennyi Erasmus hatása alatt áll. A magyar, olasz, osztrák, lengyel, német költők tollából származó versek, illetve versrészletek latin, német és magyar nyelven születtek, túlnyomó többségükben Csonka Ferenc fordításában jelennek meg e feltáró műben.

A magyar verselők közül Rimay Jánosnak (155?–1632), Balassi Bálint közeli barátjának munkássága emelkedik ki. Nekünk reformátusoknak jelentős momentum, hogy a pogány veszedelemmel szemben kidolgozott ideológia egyik legjelentősebb műhelye Wittenberg egyetemén működött. Luther és Melancthon hatását a magyar diákok hazatértükkor magukkal hozták, ami abban mutatkozik meg, hogy a legtöbb panaszének szerzője protestáns.

A tematika idővel változáson megy át. Bár a veszélyhelyzet végig nyomaszt, általános veszteség és elesettség miatt keseregnek a szerzők. Az áldozat nem csupán a török által tönkretett *Hungária* (esetenként *gazdag Pannónia*), hanem gyakorta a katolicizmus által támadott *Germánia*. A baj okát

csaknem minden költő a nép istentelen életvitelében látja, ezért a megoldást a bűnbánat és a megtérés jelenti.

Az eltiport ország gyakran megszemélyesítve jelenik meg, mint például Kisvárdai Szokoli Mihály *Epigrammájában*:

Végül a bús Pannónia már-már összeesőben
Még ezt kéri tehát töletek, íme a szóm:
Felséges szomszéd, könyörülj, hisz a láng közeleg már
Hozzád, s jó ha okulsz Pannoniánk bajain.
Szomszéd háza ha ég, igyekezz, te is oltsd a lángot,
Hogyha te azt akarod, épületed legyen ép.

A könyv utolsó negyedét a querela továbbélésének kutatása tölti ki a magyar verselésben. A *Querela és rímtoposz* című tanulmány felmutatja a siralmas énekek elemeinek beépülését a költői művekbe a XVIII. századon át egészen Kölcsey Ferenc Hymnusáig.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetének tudós professzora nemzeti irodalmunk egyik feltáratlan területét tette hozzáférhetővé az adott időszakot kutató elmék számára. Ugyanakkor a Mohács utáni panaszirodalmunkat behelyezte e műfaj európai termésének gazdag tárházába, részletesen bemutatva a német reformáció hatását irodalmunk tárgyalt pázmájára.

Balogh Béla

A kolozsvári Farkas utcai templom címerei

Entz Géza és Kovács András tanulmányaival.

Balassi Könyvkiadó, Budapest – Polis Könyvkiadó, Kolozsvár 1995. 94 lap.

Míg az erdélyi református templomokban csak mutatóban láthatunk egy-egy nemesi, illetve halotti címet, addig a Farkas utcai templom hátsapadainak tábláját, valamint oldalfalainak síkját hasonló címerek egész sora ékesíti. E történelmi emlékek között egyaránt találunk 17. századi selyemre hímzett munkákat, 19. századi ötvösremekeket, de egyszerű nyomdai termékek is helyet kaptak közöttük, főként a múlt század végéről, illetve századunk elejéről.

Két értékes tanulmány, két címerfelsorolás, valamint a Farkas utcai templomban elhelyezett címereket bemutató képanyag teszi értékessé és vonzóvá e művészettörténeti albumot.

Az első tanulmány szerzője Entz Géza. A Református Szemlében jelent meg 1948-ban, ugyanakkor különnyomatban is. Tartalmazza a templom építéstörténetét, valamint formájának és berendezésének aprólékos leírását. Kimaradt a korábbi tanulmányból a templomban látható halotti címerek jegyzéke, nyilván a szerkesztői szándék miatt: a címerek jelenlegi állagáról e könyv adjon számot.

Kovács András kortárs művészettörténész a templom címereinek előállításáról, rendeltetéséről írt feltáró tanulmányt, eredeti beszámolókat és forrásokat idézve (Apor Péter, Retteg György). Adatokat találunk arra nézve is, hogy miként állt össze a jelenlegi Farkas utcai gyűjtemény. Az eligazodást szemléletes vázlat segíti, úgyhogy a könyv olvasója könnyűszerrel talál rá arra a címerre, mely a leginkább érdekli.

A Szabó Tamás fotóművész által készített fényképanyag nagyon sikeresen és vonzó módon mutatja be egyházunk messze földön páratlan halotti címergyűjteményét. (Mire e sorok megjelennek, a címereket bemutató kötet második kiadása is napvilágot lát.)

Balogh Béla

Benedek Elek: Magyarok története

Alföldi Nyomda Rt., 211 lap.

„Historia magister vitae est” – köszöntötte egykori tanárunk osztályunkat az első történelemórán. Hetedik osztályosok lévén az általánosban, mindenkit meglepett a latin nyelv használata, hisz Vergílius és Cicero nyelvét már nem tanították az iskolákban. A történelemórák érdekesek voltak: A tanár úr hatalmas és elragadó lendülettel tartotta előadásait, melyek mindegyike valóságos élményt jelentett számunkra. Sokat és jól tanított, de irgalmatlan szigorúsággal meg is követelte az anyag tudását. Volt,